

IKTISADI İSTATİSTİKLERİMİZDE 50 YILLIK GELİŞMELER

Prof. Dr. Halûk CİLLOV

I — GİRİŞ

26 Şubat 1926 tarihinde Atatürk'ün imzaladığı kararname ile Başbakanlığa bağlı olarak faaliyete geçen İstatistik Genel Müdürlüğü, ülkemizde istatistik bilimini yayan, modern devlet nizamının kurulmasına yardım eden, en başarılı Devlet kuruluşlarımızdan biridir.

Gerçi istatistik hizmetlerinin Türk tarihindeki yeri çok daha eskidir. Osmanlı İmparatorluğunun yöneticileri nüfusla birlikte tarıma, araziye ait bilgiler toplamaya önem vermişler, hatta 1915 yılında bir de Sanayi Tahriri tertiplemişlerdir.

1918 yılında çıkarılan yeni bir Kanunla, dağınık olan istatistik faaliyetlerinin bir merkezde birleştirildiğini ve İmparatorluğun istatistik hizmetlerini yürütme görevinin "İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi"ne bağlandığını görüyoruz¹. Ancak uzun yüzyılları kapsayan İmparatorluk döneminde, istatistik faaliyetlerinin, modern toplum ve devlet yönetimi açısından yeterli ve bilimsel nitelikte olduğunu kabul etmeye imkân yoktur.

Modern anlamda ve bilimsel esaslar altında rakam toplanmasına ve bunların değerlendirilmesine, ancak Cumhuriyet'in ilânından sonra başladığını söyleyebiliriz.

1 Tarihçe kısmındaki bilgiler için D.İ.E. nün Nisan 1971 de yayınladığı "DİE'de bir ay" adlı özel dergideki Enstitü Başkanı Sabahattin Alpat'ın "45 inci yılı kutlarken" yazısından faydalanılmıştır.

Cumhuriyet'in kuruluşundan üç yıl sonra faaliyete geçen Devlet İstatistik Enstitüsü, ileri istatistik teknik ve metodolojisinin yararlanmak suretiyle 1926-62 yılları arasında memlekette onbir genel sayım, sayısı yüzleri aşan çeşitli alanlarda anketler tertiplemiş ve ekonomik-sosyal konularda çok kıymetli istatistikler yayınlamıştır.

Devlet idaresine yön veren bu veriler, önce yöneticilere, sonra bilimsel araştırma yapanlara, nihayet doğrudan doğruya ilgili kişilere en güvenilir kaynakları sağlama niteliğine sahip olmuştur.

13 Haziran 1962 tarihinde Genel Müdürlüğün reorganize edilerek "Devlet İstatistik Enstitüsü" adını aldığı ve güvenilir rakam toplama ve yayma görevi yanında, bunları değerlendirme ve istatistik alanında eğitim yapma görevini de yüklediğini görüyoruz.

Bu ikinci dönemde de Enstitü, altı genel sayım düzenlemiş ve çeşitli anket ve kısmi sayımları başarıyla yürütmüştür.

50 yılın ileri Türkiye'sinde bugün, ekonomik alanda en geçerli ve etraflı rakamlara sahip olma şanslılığımıza sahip bulunuyorsak, bunu 47 yaşındaki modern İstatistik Teşkilâtı'na borçlu bulunduğumuzu bilhassa belirtmek isteriz.

Günümüzün Türkiye'sinde, modern teknik ile derlenmiş teknil iktisadi istatistiklere sahip olduğumuzu gönül ferahlılığı ile söyleyebiliriz. Gerçi bunlar arasında bazı noksanlık ve boşlukların mevcut olduğu, yanlış rakamlar yayımlandığı inkâr edilemez. Ne var ki, Türkiye'yi komşuları, hatta bazı Batı ülkeleriyle karşılaştırdığımız takdirde, iktisadi istatistikler bakımından yine de ülkemizin en ilerilerinin yanında yer aldığı ve hiç değilse bilerek "yalan rakam" düzenlemeye hiçbir zaman iltifat edilmediğini, iftiharla söyleyebiliriz.

İktisadi istatistikler arasında yer alan meslekler ve faal nüfusun bölünüşüne ait bilgiler, "Nüfus Sayımları" ile toplanmaktadır. Bu hususun, nüfus konusunu inceleyen bir başka arkadaşım yazısında ele alınacağını ümit ettiğimiz için üzerinde durmuyoruz.

Ayrıca çalışma durumu; yapı inşaatı; para, banka ve sigortacılık; ulaştırma turizm; iç ve dış ticaret; maliye; ve fiyat istatistik-

leri de hep, iktisadi istatistikleri kapsayan konulardır. Bunların hepsini burada incelemenin mümkün olamayacağı aşikârdır. Bu bakımdan Türkiye'nin ekonomik bünyesine uygun olarak gelişmesini en belirgin şekilde aksettirecek, sadece sanayi ve tarım istatistiklerini ele almayı ve nihayet bütün iktisadi istatistiklerden yararlanılarak meydana getirilen millî gelir rakamlarındaki seyri gözden geçirmekle yetinmeyi uygun buluyoruz.

II — SANAYİ İSTATİSTİKLERİ

Istatistik Genel Müdürlüğünün kurulmasından sonra ilk iş olarak ülkenin nüfusu, sanayi ve tarım durumu hakkında bilgi almak olmuş ve bu alanlarda birer genel sayım tertibine girilmiştir.

I — Böylece ülkemizde ilk sistematik sayım "1927 yılı Aralık ayında ülkede mevcut bulunan bil'umum sanatlara ait bilgi almak" amacıyla düzenlenmiş bulunuyor. 1927 Sanayi Sayımı, o tarihe kadar oldukça karanlık kalan memleket ekonomisinin genel görüntüsünü aksettirmesi bakımından ayrı bir özellik taşır.

Tekmil büyük ve küçük sanayi kuruluşlarını kapsamı içine alan bu genel sayım sayesinde, Cumhuriyetin kuruluş yıllarına rastlayan o tarihte ülkemizde 65.245 sınai müessesesinin faaliyette bulunduğunu ve buralarda 256.855 kişinin çalıştığını öğreniyoruz. Aşağıda 1927 Sanayi Sayımı sonuçları özet olarak verilmiştir².

2. Kaynak : Dr. H. Cillov, "Türkiye'de Sanayi İstatistikleri" İktisat Fak. Mecmuası, XVI inci cilt, sayı 1 -4, İst. 1956, sah. 180.

TABLO 1
1927 Sanayi Sayımı Sonuçları

Sanayi Grupları	Müesseseler sayısı	Çalışanlar sayısı	Motor kuvveti ile çalışan müesseseler	4 ve daha yüküklü işçi kullanan müesseseler
Sanayi istihraciye	556	18.932	45	339
Ziraat sanayii	28.439	110.480	1279	6.255
Doküman sanayii	9.353	48.025	244	2.459
Kereste ve mamûlleri	7.896	24.264	380	1.352
Kâğıt ve karton sanayii	348	2.792	117	176
Maden sanayii	14.752	33.866	427	1.564
Bina inşaatı sanayii	2.877	12.345	31	1.245
Kimya sanayii	697	3.107	94	197
Muhtelif sanayii	16	455	10	10
Muhtelif ve belirsiz sa.	311	2.589	195	86
Toplam	65.245	256.855	2.822	13.683

Istatistiklerin tetkikinden anlaşıldığına göre, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında (yani 1927 yılında) :

a) Ülkenin sınai bünyesi ilkel bir manzara arz etmektedir. Zira 1927 de Türkiye'de tesbit edilen sınai kuruluşların ancak % 4,32 sinde motor kullanılmakta, % 95,68 i ise el sanatlarıyla meşgul küçük işletmelerden mürekkep bulunmaktadır. Üstelik sınai kuruluşların yalnız % 21 i, 4 ve daha fazla işçi çalıştırmakta, bakiyesinin küçük kuruluşlardan ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

b) Ayrıca, o tarihlerde Türkiye'nin ekonomik bünyesinin tamamen tarıma bağlı bulunmasının tabii bir sonucu olarak, sınai müesseselerin % 43,59 unun tarımla ilgili faaliyetlerde bulunduğu ve çalışanların da yaygınlıkla bu karakterdeki işletmelerde faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır.

2 — 1927 yılından sonra 1950 lere kadar ülkenin sanayi durumu aksettirecek genel bir sayım yapılmamıştır. Ancak 1927 yılında

kabül edilen Teşviki Sanayi Kanunu'ndan istifade eden müesseseler nezdinde tertiplenen bazı rakamlar düzenlenmiştir.

Adı geçen kanun yürürlükten kalktığı 1941 yılına kadar, memleketle faaliyette bulunan —ve bu kanundan yararlanan— sanayi müesseselerinin faaliyeti hakkında az çok bilgi almak mümkün olabiliyor.

Ne var ki bu istatistikler, yalnız sayım sorularına cevap veren kuruluşları kapsadığından ve üstelik bu müesseselerin sayısı da yıldan yıla keyfi olarak değiştiğinden, bunlardan sıhhatli sonuçlar çıkarmak mümkün olamamaktadır³. Bu bakımdan mezkûr istatistikler 1934 yılında yürürlüğe konulmuş bulunan Birinci Sanayi Plânı uygulamasının yarattığı gelişmeleri tam olarak aksettirmekten uzak kalır.

Bununla beraber 1932-41 yıllarında T.S.K. dan faydalanan müesseselerin adet ve nisbet itibariyle genel endüstri sektörü içinde önemli bir yere sahip bulunduğu gözönünde tutulacak olursa, istatistiklerin memleketteki genel endüstriyel gelişmenin hiç değilse temayülleri ifade etmesi bakımından, yine de önem taşıdığını söyleyebiliriz.

3 — 1951 yılında yapılan genel bir sayım, 1950 yılında ülkede faaliyette bulunan tekmil büyük ve küçük sanayi kuruluşların sayısı hakkında bilgi vermeye yetmiştir.

Bilimsel metodolojiye göre düzenlenmiş olmasına rağmen, 1950 Sanayi ve İşyerleri Sayımı'nın sonuçları, —ayrıntılı bilgiler bakımından— beklenen güvenilirlikte olmamıştır. Bununla beraber 1950 sanayi istatistikleri, tarım dışında kalan, hatta ticaret, inşaat, nakliyat ve serbest meslekler gibi tekmil üretim ve hizmet faaliyetlerini kavramak suretiyle, her türlü iktisadi kıymetler yaratılan üniteler saymış olması bakımından önem taşır.

Bu sayım sonuçları, memleketin billhassa büyük sanayi kolları itibariyle imalât sanayiinin durumunu az çok aksettirmiş olduğu halde⁴, hizmet faaliyetleri hakkındaki bilgileri yeterli olmaktan uzak kalmıştır.

3 Bakınız : Yukarıda adı geçen etüd, sah. 193.

4 Bakınız : DİE. "1963 Türkiye İstatistik Yıllığı", Ankara, sah. 403.

4 — Türkiye'nin sanayi kolları hakkında daha devamlı ve geniş bilgi almak amacıyla, İstatistik Genel Müdürlüğünün 1951 yılından itibaren (10 dan fazla işçi çalıştıran ve 10 H. P. den fazla motor gücü kullanan) sınıai müesseseler nezdinde anketler düzenlendiğini görüyoruz.

1962 yılında anket kapsamı değiştirilmiş olmasına rağmen⁵, bu sayım sonuçlarından Türkiye'de 1950-68 yılları arasında büyük imalat müesseselerinin sanayi grupları itibariyle faaliyetini takip etmek mümkün oluyor.

Böylece bu sayım ve anketlerde toplanan başlıca bilgiler; çalışanlar sayısı, ödenen maaş ve ücret tutarları, alış ve satış değerleri, sabit sermaye yatırımları ve stoklar olarak Türk sanayinin ilk yıllardaki gelişmesini rahatlıkla ortaya koymaya yetmiştir.

5 — Türkiye'de üçüncü Genel Sanayi Sayımı 1964 yılında yapılmıştır. 1963 yılına ait sınıai müesseseler ile hizmet işyerlerinin faaliyetlerini kapsayan bu sayım sonuçları, ülkemizde tertiplenen bu tür sayımların en etraflı ve geçerlisi olanıdır.

İki cilt halinde yayımlanan istatistikler, Türkiye'de 1963 yılında faaliyette bulunan iktisadi işletmeler hakkında etraflı bilgi vermekte ve ülkenin kırk yıllık sınıai gelişmelerinin seyrini ortaya koymaktadır⁶.

Aşağıda 1963 Sanayi ve İşyerleri Sayımının, sanayi gruplarına göre imalat sanayinin özet dökümü verilmiştir⁷.

5 1962 yılından itibaren, muharrik kuvvet kullansın veya kullanmasın 10 ve daha fazla işçi çalıştıran kuruluşlar, anket kapsamına alınmıştır.

6 Kaynak : DİE, "1964 Sanayi ve İşyerleri Sayımı", Cilt 1 ve 2, Ankara, 1969.

7 Kaynak : DİE, "1971 İstatistik Yıllığı", Ankara, 1973, sah. 228.

TABLO 2

Sanayi gruplarına göre 1963 İmalât Sanayii durumu

Sanayi Grupları	İşyeri sayısı	Çalışanlar sayısı	Sat. İmalât değeri (TL.)
Gıda	15.473	95.772	6.668.438
İçki	1.069	7.835	455.879
Tütün	100	24.807	1.693.444
Dokuma	10.908	127.966	5.082.012
Kundura	54.270	99.094	861.982
Ağaç	12.804	34.673	788.259
Mobilya	4.661	11.837	191.564
Kâğıt	378	8.721	461.505
Matbaacılık	1.704	10.510	364.168
Kürk	4.921	10.825	321.281
Kauçuk	900	7.653	222.934
Kimya	932	16.963	1.261.713
Petrol	90	2.090	1.057.201
Metal dışı madenlerden eşya	2.947	29.778	836.970
Metal ana sanayii	38	12.475	1.222.348
Madenî eşya	29.639	80.870	2.022.802
Makina	1.393	9.017	524.239
Elektrik mak.	3.210	11.054	513.487
Taşıt araçları	9.326	39.473	775.785
Muhtelif imalât	5.849	12.870	345.223
Bilinmeyen	159	496	14.599
Toplamı :	160.771	654.779	25.685.833

1963 sanayi istatistikleri, 1927 yılı rakamlarıyla mukayese edildiği takdirde, sanayi kesimindeki olumlu gelişmeleri görmek mümkün olur:

a) Herşeyden önce ülkede 36 yıl zarfında sınai müessese sayısında önemli artış olmuştur. Nitekim 1927 de 65.245 de bulunan sınai işletme sayısı, 1963 de 160.771 e yükselmiş bulunmaktadır.

Ne var ki, sanayileşmede, küçük sanayi kuruluşların payındaki ağırlığın, önemini muhafaza ettiğimi görüyoruz. Gerçekten 1963 yılında mevcut sınai müesseselerden % 98,1 i (157.759 u) halâ küçük

kuruluşlardan ibaret bulunmakta, hatta ücretle çalışanların bile % 30.6 sı (131.736 kişi) bu çaptaki işletmelerde çalışmaktadır.

b) Buna karşılık yıllık satışların % 73 ü büyük sanayi kuruluşlarına ait bulunmakta ve böylece 1963 yılında ülkemizde sanayileşmede 1927 lere nazaran daha olumlu bir gelişmenin mevcudiyeti sezilmektedir.

c) Ayrıca büyük imalât sanayiinde faaliyet gösteren 3.012 müesseseden sadece 238 inin (% 7.9) kamuya ait olduğu; fakat bu sonuncu kuruluşlarda çalışanların, tüm sanayide çalışanlara oranının % 43,2 de bulunduğu ve çevirici gücün (motor gücü) de % 65,3 ünün kamu kuruluşlarına ait olduğu anlaşılıyor. Binaenaleyh 1963 sanayi istatistikleri, memleketimizde büyük sınai kuruluşların genellikle Devlete ait bulunduğunu ve özel kesimin halâ orta büyüklükteki kuruluşlara sahip olduğunu ortaya koyması bakımından, ilgi çekicidir.

d) Bundan başka 1963 Sanayi ve İşyerleri Sayımı sonuçlarından, memleketimizde o tarihlerde 20.104 müessesenin toptan ticaret ve 134.163 müessesenin de perakende ticaretle meşgul olduğunu ve bu kuruluşlarda yılda 480 milyon liralık gayri safi gelir yaratıldığını öğreniyoruz⁸.

6 — Nihayet memleketimizde sanayi kesimi için dördüncü genel sayımın 1971 yılında yapıldığını söyleyeceğiz.

1970 yılına ait verileri kapsayan 1971 Sanayi ve İşyerleri Sayımının sonuçları henüz yayınlanmadığı için, Türkiye'nin 50 inci yılındaki son durumu görmemiz maalesef mümkün olamıyor.

Ne var ki, 1968 yılına kadar yayınlanmasına devam olunan Sanayi Anketleri sonuçlarından, ülkemizin hızlı sanayileşme süreci içinde bulunduğu anlaşılmakta ve bu konuda çeşitli sanayi istatistikleri, önemli birer kaynak olma durumlarını muhafaza etmektedirler.

8 Kaynak : DİE, "1964 Sanayi ve İşyerleri Sayımı", Seri 2, Ankara, 1969, sah. 52.

III — TARIM İSTATİSTİKLERİ

1 — Türkiye'nin tarımsal bünyesini aksettirecek istatistikleri oldukça zengindir. 1927 yılının Ekim ayında ülkemizde köylerde tarla ziraati ile meşgul olan işletmelere tatbik edilen bir Genel Sayım yapılmıştır. Bu sayımda çiftçi aileleri, ekilmiş alanlar, üretim miktarı ve kıymeti ile hayvanlar ve tarım aletleri sayılmıştır.

Sonuçları pek sıhhatli olmamakta beraber 1927 Ziraat Tahriri sayesinde ülkemizde o tarihte 1.751.239 çiftçi ailesinin mevcut olduğunu, geçimini çiftçilikten sağlıyan nüfusun 9.145 bine yaklaşarak ve çiftçilerin tüm nüfusa oranının % 67.7 ye ulaştığını öğreniyoruz⁹.

Ayrıca çiftçi ailelerinin iller itibariyle bölünüşü de tesbit edilmiş bulunduğundan ülkemizde tarımın bölgesel dağılımı hakkında bilgi edinmek mümkün oluyor.

Bundan başka o tarihte Türkiye'de 1.187.004 karasaban, 210.794 pulluk ve sadece 15.711 ziraat makinası sayılmış ve her aileye isabet eden tarım arazisinin genişliği ile hayvan sayısı da tesbit edilmiştir.

2 — Tarım işletmeleri hakkında ikinci genel sayım 1950 yılında yapılmıştır. 1950 Ziraat Sayımında çiftçi ailelerinin üretim faaliyetleri tesbit edilmiş ve birincisine nazaran daha geçerli sonuçlar elde edilmiştir. Bunun için büyük işletmelerin tümü sayılmış, küçük zirai işletmelerden bazı numuneler (muhtarlıklarda mevcut küçük zirai işletmelerin % 7,5 i) almak suretiyle sayım uygulanmıştır.

Mezkûr sayım sonuçlarına göre, Türkiye'de o tarihte çiftçi aileleri sayısının 2.322.391 e yükseldiği, ayrıca çiftçi olmayan 410 bin köylü ailesinin mevcut bulunduğu öğrenilmiştir¹⁰. Üstelik çiftçi ailelerinin çalıştırdıkları iş hayvanı sayısına göre bölünüşü yapıldığı gibi bunların toprak tasarruf tiplerine göre tasnifine de yer verilmiştir.

9 Kaynak : İstatistik Genel Müdürlüğü : "İstatistik Yıllığı", Ankara, 1934 - 35, sah. 309.

10 Kaynak : İstatistik Genel Müdürlüğü : "1959 İstatistik Yıllığı" Ankara, sah. 238.

Böylece, 1950 yılında Türkiye’de, köylerdeki çiftçi ailelerinin toprak tasarruf şekillerini ilk defa öğrenmek mümkün olmuştur.

TABLO 3
Çiftçilerin toprak tasarruf şekilleri

Toprak tasarruf tipleri	Çiftçi aileleri	Oran %
Malsahibi	1.686.143	72.6
Yarı mal sahibi	493.838	21.6
Kiracı	14.815	0.6
Yarıcı	57.161	2.5
Marabacı	9.734	0.4
Başka şekiller	4.759	0.2
Belli olmayan	3.225	0.1
Toplam	2.274.675	97.9
Yalnız hayvan yetiştiren	47.716	2.1
Genel toplam :	2.322.391	100.0

3 — Üçüncü Genel Tarım Sayımı 1963 yılında yapılmıştır. Tekmil tarımsal işletmeleri kapsayan bu sayım iki aşamada uygulanmıştır. Sayımın birinci aşamasında nüfusu 5000 den az yerlerdeki küçük işletmeler ile, buldukları yerlerdeki nüfusa bakılmaksızın bütün büyük işletmeler ve Devletin tarımsal işletmeleri kavranmıştır.

İkinci aşamada Türkiye’deki muhtarlıklardan, bölgeleri içinde bulunan tarımsal işletmeler hakkında bilgi toplanmış ve bunların değerlendirilmesi suretiyle sayım tamamlanmıştır.

Bu sayım sonuçlarını da —birçok teknik sebepler dolayısıyla¹¹— tam sıhhatli olarak değerlendirmeye imkân yoktur. Hal böyle olmakla beraber, 1963 Tarım Sayımı istatistikleri¹², ülkemizin tarımsal yapısını ve işletmelerin bünyesini aydınlığa kavuşturması bakımından önem taşır.

11 Bu sebepler için bakınız : **Prof. Dr. H. Cillov** : “İstatistik Metodları”, İstanbul, 1970, sah. 274.

12 Kaynak : D.İ.E. “1963 Genel Tarım Sayımı örnekleme sonuçları” Ankara, 1965.

Filhakika 1927 de 1.751.239 olarak sayılan zirai işletme sayısının (çiftçi ailesi) 1963 de 3.514.476 ya yükseldiği tesbit edilmiş bulunuyor.

a) Bu işletmelere ait arazilerin tasarruf şekli ile genişliği arazinin kullanılış biçimleri hakkında da bilgi almak mümkün oluyor. Aşağıda 1963 yılında sahip olunan arazinin tasarruf şekli ile genişliği arasındaki nisbi ilişkiler gösterilmiştir¹³.

TABLO 4

Zirai işletmelerin tasarruf şekli ve genişliği

Arazi grupları	İşletme sayısı (arazi parçası) yüzdesi	Sahip olunan arazi yüzdesi
Toprağını kiraya veren işletmeler	3.41	3.58
1 — 20 dönümlü işletmeler	39.28	10.68
21 — 50 dönümlü işletmeler	27.12	16.62
51 — 100 dönümlü işletmeler	17.48	20.91
101 — 500 dönümlü işletmeler	12.18	35.83
501 — 5000 dönümlü işletmeler	0.50	7.85
5000 dönümden büyük işletmeler	0.02	2.18
Devlet çiftlikleri	0.01	2.35
Toplam :	100.00	100.00

Böylece tertiplenen zirai işletme sayımları, memleketimizdeki toprak mülkiyetinin bölünüşü hakkında kesin bir değerlendirme yapılmasını mümkün kılmamakla beraber, açık bir dengesizliğin ve bir reform ihtiyacının varlığını ortaya koymuştur.

b) Nitekim Türkiye'de topraksız çiftçi ailelerin varlığı ve takribi sayısı da yine tarım istatistikleri yardımıyla anlaşılmış bulunuyor. İlk defa 1937 yılında 35 ilde yapılan anket sonuçlarına göre, memleketimizde 61.008 çiftçi ailesinin topraksız olduğu ve bu ailelerin genel çiftçi ailelerine oranı % 5.5 olarak tesbit edilmiştir¹⁴.

13 Kaynak : Prof. Dr. H. Cillov : "Türkiye Ekonomisi", İstanbul, 1970, sah. 173.

14 Aynı kaynak, sah. 173 - 174.

Bilâhare topraksız çiftçi ailelerinin ülkedeki sayısı 125.700 olarak tahmin edilmiş ise de, 1963 Tarım Sayımı sonuçlarına göre, toprak-sız zirai işletmeler sayısının 309 bin civarında tesbit edildiğini görüyoruz.

4 — Nihayet dördüncü Tarım Sayımı 1970 yılında yapılmıştır. Böylece Türkiye'nin 1927 den 1970 yılına kadar geçen süre içerisinde zirai işletmelerindeki gelişmelerini görmek mümkün olduğu gibi, arazinin dağılımı, tarıma elverişli toprakların kullanılışı, çiftçi ailelerinin büyüklüğü ve tarım makineleri hakkındaki bilgilere sahip olunmuştur. Ne var ki, 1970 yılında uygulanan Genel Tarım Sayımında, zirai işletmelerin bünyesine ait bilgiler, çiftlik sahibinin beyanına göre değil, ilk defa objektif kriterlere dayanılarak değerlendirilmiştir. Bu bakımdan 1970 Tarım Sayımının tasnifi tamamlandığı zaman, ülkenin tarımsal bünyesinin bölünüşünü daha isabetle görmek mümkün olabilecektir.

Şimdilik yalnız arazi hakkında elde edilen bilgilerden, Türkiye topraklarının aşağıdaki şekilde kullanıldığı öğreniyoruz¹⁵:

TABLO 5
1970 yılı Türkiye topraklarının
kullanılışına göre dağılışı

Dağılım şekli	Hektar	%
Ekili tarla arazisi	16.966.544	21.0
Nadas	9.044.207	11.1
Bağ, sebzelik, meyvelik	3.151.974	3.9
Çayır ve mer'alar	10.881.808	13.3
Tarım dışı arazi	40.457.565	49.7
Göller	955.010	1.0
Toplam :	81.457.108	100.00

5 — Tarımsal işletmelerin bünyesi hakkında bilgi veren genel sayımlar dışında, Türkiye'de her yıl üretilen ürünlerin miktarı, ekim alanları, hatta fiyatları ve üretimde kullanılan makina ve araçlar hakkında istatistikler tertiplenmektedir.

15 Kaynak : D.İ.E. "1970 Tarım Sayımı sonuçları" Ankara, 1972, sah. 1.

Bu suretle tarımsal üretimin gelişmesini ve randıman artışını istatistiklerden takip edebiliyoruz. Bu itibarla Türkiye'nin —tarımsal bünyeli ülkeler arasında— en yaygın ve geçerli iktisadi istatistiklere sahip bulunduğunu söyleyeceğiz.

Tarım istatistiklerimizde, 1928 yılından itibaren ekim alanları ile üretim miktarlarını muntazaman görmek mümkün oluyor. Böylece meselâ 1928 yılında 1.611 bin tonda bulunan buğday üretiminin 1934 yılında 2.714 bin tona, 1951 de 5.600 bin ton, 1960 da 8.450 bin ton ve 1971 de 13.500 bin tona ulaştığını görüyoruz. Bu cümleden olmak üzere, buğdaya ayrılan ekim alanı da 1928 yılında sadece 3.072 bin hektarda bulunuyorken, 1971 de 8.700 bin hektara fırlamış; yani üretimdeki artış aşağı yukarı ekim alanındaki gelişmeye bağlı kalmıştır. Bu hal ülkemizde genellikle hububat alanında üretimin ilkelliğini muhafaza ettiğini ve verim artışının çok yavaş geliştiğini gösterir.

Oysa sınaî bitkilerde durum daha farklı gelişmiş ve üretim artışı, özellikle randımanın artması sayesinde elde edilmiştir. Filhakika 1928 yılında meselâ 179 bin hektarda 81,8 bin ton pamuk elde edildiği halde, 1952 de pamuk ekim alanı 675 bin hektara yükselmiş, fakat üretim 165 bin ton olmuştur. Oysa 1971 de ekim alanının 688 bin hektarda sabit kalmış olmasına mukabil, üretimin 522 bin tona fırladığını görüyor ve sınaî bitki üretiminde Türkiye'nin kayda değer randıman gelişmeleri kaydetmiş olduğunu bu sayede anlıyoruz.

Öte yandan istatistiklerimiz, tarımsal üretimde kullanılan alât ve makinalar ile hayvan sayısı hakkında da geçerli bilgiler vermektedir.

Nitekim Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana ülkemizde çiftçi aileleri sayısı çoğaldığı halde, —ilkel bir araç olan— karasaban sayısı azalmış, buna karşılık pulluk ve traktör sayısı hızla çoğalarak, makina ile işlenen arazinin payı artmıştır. 1948 yılında memleketimizde 1.625 binde bulunan karasaban sayısının 1962 de 2.087 bine yükseldiğini, fakat 1971 de 1.846 bine gerilediğini görüyoruz. Oysa aynı yıllar zarfında traktör sayısı 1.756 den 43.747 ye ve nihayet 116.055 e fırlamıştır. Bu suretle tarımın makinalaşmaya başladığı 1952 lerde, traktörle işlenen alan 2.356 bin hektarda kaldığı halde, 1971 lerde bu saha 8.704 bin hektara yükselmiş bulunuyor.

İşte sınaî istatistiklerinde olduğu gibi, Türkiye'nin tarım istatistikleri de, hem zirai işletmelerin bünyesini uzun fasılalarla takip etmemizi mümkün kılmakta, hem de kısa fasılalarla (her yıl) zirai üretim, ekim alanı ve randımanlar hakkında geçerli bilgileri vermektedir. Bu suretle iktisadi istatistiklerimiz sayesinde Türkiye'nin ekonomik bünyesindeki oluşumları mükemmel bir şekilde tahlil etmemiz inkân dahiline girebilmektedir.

IV — MİLLÎ GELİR İSTATİSTİKLERİ

Tüm iktisadi istatistiklerden yararlanarak tertip edilen millî gelir istatistiklerindeki gelişmeler üzerinde bilhassa durmak isteriz. Muhtelif iktisadi sektörlerde yaratılan üretim ve hizmetlerin, ekonomiye bir katkısı olarak kabul edilen millî gelir rakamları, bir ülkenin iktisadî bakımından hangi noktada bulunduğunu göstermesi bakımından önem kazanır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyetinin 50 yıllık gelişmesinin muhasebesini yapması itibariyle de, millî gelir rakamları çok önemli bir gösterge olabilir. Ne var ki, millî gelir istatistiklerimizi, Cumhuriyetin kuruluş yıllarına kadar geriye götürmek mümkün olmuyor.

Gerçi Türkiye'de millî gelirin tesbiti hususundaki çalışmalara ilk defa 1928 yılında teşebbüs edilmiş ve 1927 yılı için Türkiye'nin millî geliri 1.605 milyon lira olarak tahmin edilmiştir.

Bilâhare 1943 yılında Şefik Bilkur, 1948 yılında Vedat Eldem ve 1949 yılında Şefik Inan tarafından münferid araştırmalara baş vurulmuş ise de, İstatistik Genel Müdürlüğü'nün ilk resmi tahminleri 1942-44 yıllarına ait olmuştur.

Buna göre Türkiye'nin (cari fiyatlarla) millî geliri o tarihlerde aşağıdaki şekilde tahmin edilmiştir¹⁶:

16 Kaynak : İstanbul Genel Müdürlüğü : "Türkiye Millî Geliri" Ankara, 1947, sah. 14.

TABLO 6

Millî Gelir tahminleri

Yıllar	Milyon TL.
1942	6.370
1943	8.286
1944	7.770

Ferdi araştırmalara da pek aykırı düşmeyen yukarıdaki bulgulara göre:

a) Türkiye’de İkinci Giban Savaşı yıllarında cari fiyatlarla takriben yılda 8 milyar liralık gelir yaratıldığı,

b) Böylece kişi başına takriben 415 lira (320 dolar civarı) isabet ettiğini,

c) Ve 1927-44 döneminde millî gelirimizin takriben beş misli çoğaldığını, görüyoruz.

2 — Türkiye’de 1950 yılında sanayi ve tarım sayımlarının yapılmasından sonra, buradaki bulgulara dayanarak, beynelmilâl uygulama ve ilmi tariflere yer veren güvenilir millî gelir hesaplarının düzenlenmesine başlanmıştır.

Bu maksatla 1951 yılından itibaren İstatistik Genel Müdürlüğü bünyesi içinde teşekkül eden Millî Gelir Etüd Grubu, önce 1950 yılına ait Türkiye’nin millî gelirini hesaplamış ve bilâhare bu tahminlerini 1948 yılına kadar geriye götürmüştür.

Gerçekten 1950 yılında ülkemizde ilk defa bilimsel metodlara dayanarak düzenlenen iki genel iktisadî sayım, millî gelirimizin daha isabetle hesaplanmasını mümkün kılmıştır. Böylece 1948 yılında Türkiye’nin 9.206 milyon lira olarak tahmin edilen gayri safi millî hasılasının, 1950 de 9.881 milyon ve 1951 de 11.438 milyon liraya yükseldiğini görüyoruz.

3 — Millî gelir istatistiklerinin ana kaynağını teşkil eden, sanayi ve tarım sayımlarının 1963 yılında daha geçerli ölçülerle tertiplenmiş olması, millî gelir istatistiklerimize de sıhhat ve düzen getirmiştir.

a) Filhakika 1952-70 dönemi içinde cari fiyatlarla hesaplanan millî gelirimizin yıldan yıla artarak, 1952 de 12.424 milyon liradan, 1970 de 124.393 milyon liraya fırladığını ve millî gelirden takriben on misli bir artış sağlandığını görüyoruz.

b) Gerçi bu dönemde, fiyatlar genel seviyesinin de yükseldiği ve böylece millî gelirdeki artışın, aslında fiyatlardaki gelişmeden etkilenmiş olduğu söylenebilecektir. Bu noktadaki sun'î gelişmeyi bertaraf etmek üzere sabit fiyatlarla düzenlenen millî gelir istatistiklerimizin de, 1952 yılında (1948 üretim fiyatlarıyla) 13.023 milyon liradan 1961 yılında 19.307 milyon liraya yükseldiği ve bilâhare 1962 de (1961 fiyatlarıyla) tesbit edilen 57.153 milyon liralık toplam gelirin 1970 de 94.544 milyon liraya yükseldiği görülür. Böylece 1952-70 döneminde, sabit fiyatlarla dahi millî gelirimizin önemli ölçüde arttığını söylemek mümkün olabilecektir.

c) Millî gelirimizin bu ölçüdeki artış temposu yanında, bilhassa gelirin yaratıldığı kaynaklar itibariyle dağılışı önem kazanır. Gerçekten çeşitli üretim sektörlerinin millî hasılaya katkıların çok farklı şekilde tezahür ettiğini görüyoruz.

Aşağıda millî gelirimizin faaliyet kolları itibariyle dağılışı, muhtelif yıllar itibariyle verilmiştir¹⁷.

TABLO 7

Millî gelirin sektörler itibariyle dağılışı
(Cari fiyatlarla)

Sektörler	— Milyon TL. olarak —			
	1952	1960	1965	1970
Tarım	4.692	19.238	25.434	38.262
Sanayi	926	6.886	11.742	22.896
İnşaat	280	2.907	4.474	9.341
Ticaret	961	3.453	5.671	10.768
Ulaştırma	406	3.029	5.139	9.705
Mali Müesseseler	129	1.403	2.133	4.932
Serbest Meslekler	325	2.145	3.676	6.874
Mesken Gelirleri	238	2.029	3.325	6.323
Devlet Hizmetleri Yurt içi Gelir Toplamı	8.835	44.671	68.366	122.108
Dış Alem Geliri	— 20	— 312	— 214	— 2.285
Millî Gelir	8.815	44.359	68.580	124.393

17. Kaynak : D.İ.E. "Türkiye Millî Geliri" Ankara, 1971.

Yukarıdaki serilerin tetkikinden anlaşılacağı üzere :

i — Türkiye milli gelirini meydana getiren en önemli sektör tarım olmuştur.

Gerçi bu önem, son 20 yıl içinde bir hayli gerilemiş bulunuyor. Nitekim 1952 de milli gelirin % 53,2 si tarım kesiminde yaratıldığı halde, bu pay 1970 yılında % 30,8 e gerilemiştir. Ne var ki ülkede yaratılan gelirin en büyük payının yine de tarım kesiminden alındığından ve buradaki gerilemenin sanayileşme ile ilgili bulunduğundan hiç şüphe yoktur.

ii — Sanayi sektörü, milli gelirin ikinci önemli kesimini teşkil eder. Ve bu sektörü sırasıyla ticaret, ulaştırma, inşaat, mesken ve serbest meslek gelirleri takip etmektedir.

iii — Ayrıca dış âlem gelirleri 1964 yılına kadar Türkiye için daima olumsuz bir gelişme kaydettiği halde, 1965 yılından itibaren (yurt dışında çalışan işçilerin gelir transferleriyle ilgili olarak) millî gelirimiz, yurt içi gelirin üstünde gelişmeye başlamıştır.

d) Öte yandan Türkiye milli gelirinin, hızla çoğalan nüfusun etkisi altında kaldığı da söylenebilecektir. Filhakika çalışma yaşma giren her ferdin, millî gelirin artmasına yardımcı olduğu malûmdur. Böylece millî gelirin, artan nüfusun üstünde gelişmesi arzulanır. Aksine, bir ülkenin nüfusu, milli gelirinden daha hızla gelişirse, o takdirde ülkenin fakirleşmeye doğru gittiği söylenebilecektir.

İşte bu hal, iktisaden az gelişmiş ülkeler için önemli bir problem olmakta ve yaratılan gelirin nüfus başına bölünüşüyle hesaplanması teamül haline gelmiş bulunmaktadır.

Bu bakımdan Türkiye'de 1948-70 arası hesaplanan (cari fiyatlarla) millî gelir rakamlarını, o yılın takribi nüfus miktarına bölüyor ve böylece 1948 yılında fert başına 502 lirada bulunan nüfus başına gayri safi milli hasılanın 1960 larda 1.836 liraya ve 1970 de 4.148 liraya yükseldiğini görüyoruz.

Türkiye'de son 20 yıllık dönemde millî gelirden görülen devamlı gelişme, hızlı nüfus artışına rağmen, fertlerin refah seviyelerini devamlı, fakat yumuşak bir tempoda düzeltmede yardımcı olmuştur.

4 — Cumhuriyet döneminin — yayınlanmış bulunan — son millî gelir istatistikleri, 1971 yılına aittir. Bu yıl, ayrıca millî gelir istatistiklerinin hesaplanma metodları da değişmiş ve uluslararası tavsiyelere daha geniş ölçüde yer verildiği gibi, 1970 Tarım Sayımı sonuçlarından da yararlanılmıştır.

Böylece yeni hesaplama metoduna göre 1971 yılında (cari üretici fiyatlarla) Türkiye'nin gayri safi millî hasılasının 179.323 milyon liraya yükseldiğini görüyoruz. Bu rakam, aynı şekilde hesaplanmış bir önceki yılın rakamından 39 milyar liralık fazlalık arz ediyor.

Ayrıca tarımın önemi başta gelmekle beraber, —sanayi lehine— gerilemiş bulunuyor.

Aşağıda yurt içinde cari fiyatlarla yaratılan 1971 gayri safi millî hasılasının sektörler itibarıyla dağılışı verilmiştir¹⁸:

TABLO 8

Yurt içi G. S. Hasılasının Bölünüşü
(% olarak)

Tarım	26.6
Sanayi	23.4
İnşaat	5.8
Ticaret	10.2
Ulaştırma	5.9
Konut Gelirleri	4.7
Devlet Hizmetleri	11.5
Serbest Meslekler	5.4
Mali Müesseseler	3.0
İthalât Vergisi	3.5
Toplam :	100.0

a) Burada hemen işaret etmek istediğimiz bir husus, G.S.M.H. içersinde tarımın bu derece gerilemesi ve buna karşı sanayinin üstünlük kazanmasının nedeni, 1971 yılında fiatların sanayi lehine

18 Kaynak : D.İ.E. "Türkiye Millî Geliri 1962 - 71" Ankara, 1972.

gelişmiş olmasıyla ilgilidir. Nitekim bu bölünüşü 1968 yılı sabit fiyatlarına göre yaptığımız taktirde, tarımın G.S.M.H. içindeki payının % 30 a yükseldiği ve sanayininin ise % 22 ye gerilediği görülür.

b) Aslında 1971 yılında tarım, 1968 e nazaran % 15 oranında büyüme kaydetmiş, fakat devlet hizmetlerinde bu gelişme oranı % 20 ye; ticaret kesiminde % 24 e ve sanayi sektöründe ise % 27'e kadar yükselmiştir.

c) Öte yandan millî gelir, daha geçerli bir ifade ile millî hasıladaki artıştan, para kıymetinde husule gelen değişmeleri bertaraf ettiğimiz takdirde, ekonominin hakiki büyüme hızını elde etmiş oluruz. Bunun için hesaplamalarda 1968 fiyatlarını sabit tutuyor ve yalnız sektörlerdeki üretim artışlarını nazara alıyoruz. İşte bu şekilde yapılan hesaplama sonucu, Türkiye ekonomisinin 1971 yılında, bir önceki yıla nazaran % 8.9 oranında büyüme kaydettiğini söyleyebiliriz.

Ayrıca bu rakamlardan, 1971 Türkiye'sinde kişi başına 4.966 liralık (354 dolar) gayri safi millî hasıla yaratıldığını hesaplıyoruz.

Gerçi bu rakamın, üyesi bulunduğumuz OECD (İktisadî İşbirliği ve Kalkınma Teşkilâtı) ülkeleri arasında en sonda bulunması sebebiyle övünülecek bir seviye olmadığı söylenebilecektir. Ancak, bu rakam yine de, Türkiye'nin iktisaden geri kalmış ülkeler çemberinden kurtulduğunu ve kalkınma yolunda hızla yürümeye devam ederek, 50 yıllık Cumhuriyet döneminin en üstün seviyesine ulaştığını ortaya koymaktadır.

V — SONUÇ

Yukarıda kısaca gözden geçirdiğimiz belli başlı iktisadi istatistiklerimizdeki gelişmeler, Türkiye'nin ekonomik yapısını meydana çıkaracak niteliktedir. Bilindiği gibi iktisadi istatistikler, ekonomik hayattaki mevcut gelişme temposunun en geçerli göstergesi mesabesinde rol oynamaktadır.

Türkiye'de bu konunun tâ 47 yıl önce anlaşılarak, istatistik işlerinin bir Devlet kuruluşuna bağlanması ne kadar uzak görüşlülük

içinde oldu ise, çalışmaların ciddi bir seviyede sürdürülmesi de, bu yoldaki hizmetlerin en isabetlisini teşkil etmiştir.

Türkiye’de 50 yıllık Cumhuriyet döneminde düzenlenen istatistikler, —bütün eksikliklerine rağmen— övünülebilecek en müşahhas belgeler olmaktadır.

1962 lerden itibaren ekonomik kalkınmamızın plânlı bir düzeye sokulması, ancak iktisadî istatistiklerimizin varlığı ile mümkün olabilmiş ve Devlet Plânlama Teşkilâtının yurt içi ekonomisinin kalkınması yolunda yaptığı Plân ve Programların isabeti, geçerli iktisadî istatistiklerimizin varlığına bağlı kalmıştır.

Üstelik yapılan birçok önemli araştırmalar da, yine sıhhatli iktisadî istatistikler sayesinde mümkün olabilmiş; Devletin iktisadî politikasına bu kaynaklar sayesinde yön verilmiş, özetle iktisadî istatistiklerimiz, Devlet yönetiminin bir pusulası mesabesinde rol oynamıştır.

Bu “pusuladan” halâ yoksun ülkelerin durumuna baktıkça, Türkiye’nin istatistik verilerine sahip olma şanslılığı ile övünüyor; fakat bunların daha geçerli olması yolunda sarfedilecek olumlu çabalardan hiçbir zaman kaçınılmayarak, hızlandırılmasını temenni ediyoruz.